

ВИСОКА ПОСЛОВНА ШКОЛА
СТРУКОВНИХ СТУДИЈА – БЛАЦЕ
Часопис из области економије, менаџмента и
информатике „БизИнфо“
Број 7/2013, стр. 33-42
Адреса: Краља Петра I, бр.70, 18420 Блаце

Прегледни рад

УДК: 338.48-44 (497.115-23.0 Брезовица)

РАЗВОЈНИ ПРОЦЕС ТУРИЗМА У ТУРИСТИЧКОМ ЦЕНТРУ „БРЕЗОВИЦА“

TOURISM DEVELOPMENT PROCESS IN THE TOURIST CENTER „BREZOVICA“

Весна Реџић¹

Економско-трговинска школа „Јован Цвијић“ Штрпце

Резиме: Досадашњи развој туризма у туристичком центру „Брезовица“ имао је свој еволутивни ток. Од друге половине 20. века, туризам у туристичком центру „Брезовица“ мењао је темпо свог развој и прелазио је из једне фазе у другу фазу развоја. Рад разматра концепт животног циклуса туризма у туристичком центру „Брезовица“ и настоји кроз приказ фаза развоја туризма указати на стагнацију у развоју, која је у великој мери одређена политичким и привредним факторима развоја, као и на неопходност реаговања свих оних који усмеравају процес развоја туризма у Општини Штрпце, како би управљачке акције омогућиле да се она у што краћем року нађе у фази „подмлађивања“.

Кључне речи: туризам, развој, животно циклус, туристички центар „Брезовица“

Abstract: The recent development of tourism in the tourist center „Brezovica“ had its evolutivni flow. Beginning in the late 20th century, tourism in the tourist center „Brezovica“ changed the pace of its development, was crossing from one phase to another. The paper discusses the concept of life cycle tourism in the tourist center

¹ redzic.vesna@gmail.com

„Brezovica“ and tries to show the stages of development of tourism in the stagnation point in the development, which is largely determined by the political and economic development factors, as well as the response to the need of those who direct the process of tourism development in Štrpce to control actions enable it as soon as possible to find the stage of „rejuvenation“.

Keywords: *tourism, development, life cycle, tourist center „Brezovica“*

1. УВОД

Туристички центар „Брезовица“ простире се на надморским висинама од 900 до 2.500 m у три нивоа, на територији општине Штрпце. Атрибут препознатљивости туристичког центра „Брезовица“ јесте очувано природно добро и антропогене вредности, које могу привући већи број сегмената, а на основу којих постојећи туристички субјекти могу да изграде своју тржишну препознатљивост и конкурентску предност. У досадашњем развоју велико богатство геолошких, геоморфолошких, хидролошких, климатских, биодиверзитетских и антропогених ресурса никада није валоризовано на прави начин, док су савремене акције у том погледу осујећене политичком нестабилношћу.

2. ЦИКЛУС ЕВОЛУЦИЈЕ ТУРИСТИЧКЕ ДЕСТИНАЦИЈЕ

Туризам је савремени друштвени феномен који се развија под утицајима различитих привредних, демографских, социјалних, технолошких и политичких фактора. У развоју туризма на одређеној територији смењују се одређене фазе развоја. Еволуција туризма увелико је последица квантитативног и квалитативног развоја тржишта, док су осцилације у еволуцији туристичке дестинације као „мање или више заокружене географске целине која располаже атрактивним, комуникативним и рецептивним факторима“² условљене пре свега редовношћу долазака већег броја туриста с јасним преференцијама, мотивима

² Бакић, О., *Маркетинг у туризму*, Универзитет Сингидунум, Београд, 2010, стр. 69.

и жељама и учинковитошћу њихових активности током боравка³. Означавањем одређених промена помоћу показатеља раста добија се кривуља животног циклуса туризма, односно дестинације.

У литератури најзаступљенији приступ животном циклусу туристичке дестинације јесте модел који је уобличио R.W.Butler, по коме туристичка дестинација пролази кроз циклус који се састоји од шест основних фаза: истраживање, укључење/учешће, развој, консолидација, стагнација, опадање, и подмлађивање или конверзија⁴. У свакој фази животног циклуса туристичке дестинације постоје промене у односу на број и тип туриста, у односу на ниво и природу контаката између домаћина и туриста, у односу на степен промена у дестинацији и у односу на носиоце контроле пословања локалне туристичке привреде⁵.

Концепт животног циклуса је изразито корисно мерило развоја туристичких дестинација у дескриптивном, објашњавајућем и хеуристичком смислу⁶, те као такво омогућава разумевање разлога пада популарности и утврђивање могућности њихових превазилажења.

3. ЖИВОТНИ ЦИКЛУС ТУРИЗМА У ТУРИСТИЧКОМ ЦЕНТРУ „БРЕЗОВИЦА“

Развој туризма у туристичком центру „Брезовица“ започиње од друге половине 20. века. До данас, сходно R.W.Butler-овом моделу животног циклуса туристичке дестинације у развоју

³ Добре, Р., Жупан Русковић, П., Чивљак, М., *Менаџмент туристичке дестинације*, Висока школа за туристички менаџмент, Шибеник, 2004, стр.12.

⁴ Попеску, Ј., *Менаџмент туристичке дестинације*, Универзитет Сингидунум, Београд, 2011, стр. 45.

⁵ Попеску, Ј., *Менаџмент туристичке дестинације*, Универзитет Сингидунум, Београд, 2011, стр. 48.

⁶ Wiklinson, P.F., *Graphical images of the Commonwealth Caribbean: The tourist area cycle of evolution*. In: Harrison L. C., Husbands W. (eds), *Practicing Responsible Tourism International Case Studies in Tourism Planning*, John Wiley and Sons, New York, 1996, pp.16-40, стр. 37.

туризма на простору туристичког центра „Брезовица“ могу се издвојити следеће фазе развоја:

- фаза „истраживања“ - период између два светска рата,
- фаза „укључења/учешћа“ - период од 50-их до 70-их година 20. века,
- фаза „развоја“ - период од 70-их до 90-их година 20. века,
- фаза „консолидације“ - период од 1997. до 1999. године, и
- фаза „стагнације“ - период од 1999. године до данас.

3.1. ФАЗА „ИСТРАЖИВАЊА“

Зачеци туризма у туристичком центру „Брезовица“ вежу се за спорадичне доласке посетилаца, скијаша и авантуриста, који су боравили у боље опремљеним домаћинствима у периоду између два светска рата. Једна француска група истраживача је 1936. године, потом и 1938. године вршила истраживања на десној долиној страни Муржице, како би се изградио санаторијум за кардиоваскуларне болести⁷.

3.2. ФАЗА „УКЉУЧЕЊА/УЧЕШЋА“

У складу са развојним циљевима привреде и темпом и динамиком привредног развоја СФРЈ изграђивао се туристички центар „Брезовица“. Ова фаза туристичког развоја започета је плански 50-их година 20. века, али се практично почела остваривати 70-их година 20. века. Како би се омогућило зимовање домаћим туристима изграђено је више туристичко-угоститељских објеката у три нивоа на надморским висинама од 900 до 2.500 m, обједињених у туристички центар „Брезовица“. Рецептне објекте средње вредносне категорије намењене зимском туризму из тог периода одликује недовољна архитектонска аутентичност и оригиналност у уређивању.

3.3. ФАЗА „РАЗВОЈА“

⁷ Николић, С., Битне карактеристике развоја туризма и његово место у привреди општине. У Николић, С. (ур.) *Општина Штрпце (Сиринићка жупа), друштвено-економски развој, организација и коришћење простора* (посебна издања, књ.37/III). Српска академија наука и уметности, Географски институт „Јован Цвијић“, Београд, 1991, стр. 146.

У развојној фази туризма у туристичком центру „Брезовица“ постојећи угоститељски објекти, иако мањег капацитета, задовољавали су потребе за садржајима у току зимске сезоне. У овој фази проглашен је и национални парк „Шар-планина“ (1986. године) на 39.000 хектара који се делом простира на територији општине Штрпце, док се око хотела „Нарцис“ изградило насеље без адекватног планског развоја и контроле, тако да насеље Брезовица постаје класично урбанизовано сеоско насеље без туристичке физиономије које одудара од природног амбијента.

Иако сви туристички потенцијали нису били у потпуности искоришћени, орјентација на масовни туризам у стабилним политичким условима бележила је релативно значајан туристички промет у општини Штрпце- нпр. 1995. године број туриста који је посетио туристички комплекс „Брезовица“ износио је 31.366 (туристички центар „Брезовица“ је 1995. године учествовао са 8,28% у туристичким доласцима у планинска места Републике Србије), док је исте године Копаоник посетило 101.158, Златибор 76.033, Дивчибаре 38.413, Тару 13.651, а Златар 6.258 туриста⁸.

У фази „развоја“ дефинисани су интереси, циљеви и задаци дугорочног развоја туризма. Комплексан и дугорочан концепт развоја туризма и комплементарних активности базиран је на граничним капацитетима непроменљивих и необновљивих параметара простора, природе и осталих туристичких потенцијала, док су инострани и целогодишњи туризам третирани као главни циљеви развоја туризма⁹. Реализација утврђене динамике развоја туризма осујећена је друштвено-политичким и економским процесима.

3.4. ФАЗА „КОНСОЛИДАЦИЈЕ“

Фаза „консолидације“ одликује се смањеним бројем туриста који су посетили туристички центар „Брезовица“. Услед политичке

⁸ Општине у Републици Србији 1996. године, Републички завод за статистику, Београд, www.stat.gov.rs.

⁹ Програм развоја туризма општине Штрпце, нацрт-скраћена верзија. Институт за архитектуру и урбанизацију Србије, Београд, 1991, стр.1.

нестабилности, од 1997. године долази до осетнијег пада броја посетилаца и ноћења, тако да је туристички центар „Брезовица“ 1998. године учествовао са 4,25% у туристичким доласцима у планинска места Републике Србије¹⁰.

3.5. ФАЗА „СТАГНАЦИЈЕ“

Након јуна 1999. године, када је заустављено НАТО бомбардовање Савезне Републике Југославије уследило је повлачење скоро свих српских институција са териорије Косава и Метохије, те је дошло до стагнације развоја туризма и до промене структуре туриста који су посећивали туристички центар „Брезовица“. Од 1999. године интерно расељена лица настанила су хотел „Јуниор“, одмаралиште „Електрокосово“, одмаралиште СУП-а, одмаралиште ИМК и дечије одмаралиште „Лахор“.

У датим неповољним условима туризам се у туристичком центру „Брезовица“ показао флексибилним- угоститељске пословне јединице које су у приватном власништву најбрже су се прилагодиле новонасталим приликама, те је њихово пословање од 2000. године рентабилно (на њихово пословање сада највише утичу последице савремене светске кризе), за разлику од хотела и објеката настањених расељеним лицима, који очекују приватизацију. Туристички производ се обликовао спонтано за потребе становника и привремено настањених становника Косава и Метохије. У току 2012. године у туристичком центру „Брезовица“ било је 25 угоститељских објеката. Постојећи обим смештајних капацитета је мали, а структура смештајних капацитета, са шест хотела (који располажу са 1.563 лежаја и са 48,52% седишта у ресторан салама и другим салама) и одмаралиштима (одређен број је затвореног типа) је изразито неповољна. У савремену туристичку понуду укључен је хотел „Woodland“ сезонског карактера, мотели и ресторани поникли у

10 Општине у Републици Србији 1996-1999. Републички завод за статистику, Београд, www.stat.gov.rs.

првој деценији 21. века, док су објекти изграђени у 20. веку препуштени пропадању и захтевају значајну реконструкцију¹¹.

Услед недостатка релевантних статистичких података тачан број туриста који посећују туристички центар „Брезовицу“ тешко је утврдити. Ипак, од 1999. године до 2013. године туристички центар „Брезовица“ у великом броју су посећивали становници Косова и Метохије албанског порекла и странаци који су у одређеном периоду настањавали територију Косова и Метохије (војници KFOR-а, припадници EULEKS мисије, OSCE мисије, UN мисије...) у току целе године, са нешто јачим интензитетом за време зимских месеци. Ови туристи углавном су долазили као организоване групе ђака или љубитељи зимских спортова и природе. Становници Косова и Метохије српског порекла веома ретко су посећивали општину Штрпце и углавном се биле у питању породичне и пријатељске посете, док сами мештани у великом броју су посећивали скијалиште, као и постојеће ресторане и ресторан-сале. Када су у питању туристи из Централне Србије и Војводине, они су долазили у малом броју за време зимске сезоне, а преко целе године у посету родбини¹².

4. ТЕНДЕНЦИЈЕ РАЗВОЈА ТУРИЗМА У ТУРИСТИЧКОМ ЦЕНТРУ БРЕЗОВИЦА

Услед тешкоћа изазваних ратом и других облика нестабилности, савремени развој туризма туристичког центра Брезовица карактерише:

- постојање туристичке предиспозиције, утемељене на природним вредностима,
- затворено тржиште услед политичке нестабилности,

¹¹ Реџић, В., Туристичка валоризација националног парка „Шар-планина“ и његова имплементација у регионални развој Сиринићке жупе“ (Докторска дисертација), Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, 2012, стр. 109.

¹² Реџић, В., Туристичка валоризација националног парка „Шар-планина“ и његова имплементација у регионални развој Сиринићке жупе“ (Докторска дисертација), Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, 2012, стр. 114.

- неповољне карактеристике угоститељских капацитета,
- минимално коришћење капацитета,
- повећана изградња викенд насеља (урбанистички хаос),
- мали удео туризма као сектора у привредној активности,
- смањен број туриста и безначајан просечни туристички боравак и потрошња,
- безначајне инвестиције,
- недовољне информације,
- неразвијени туристички бренд, и
- недовољан број стручног кадра.

У свом досадашњем развоју туристичког центра „Брезовица“ зимска сезона по први пут није реализована у сезони 2012/2013, услед чега се може констатовати да је туризам ушао у фазу „пропадања“. Услед неактивирања зимске сезоне и развоја у условима организационог хаоса могуће је даље пропадање целокупне материјалне основе и замирање туризма, чиме би туризам у туристичком центру ушао у фазу „преране смрти“.

Из фазе „пропадања“ адекватним иницијативама и осмишљеном праксом у туризму у туристичком центру „Брезовица“ успоставио би се модел развоја који би омогућио да се туризам избори са кризом и да пређе у фазу „подмлађивања“. Заживљавање туризма у туристичком центру „Брезовица“ мора се базирати на реаговању свих оних који усмеравају процес развоја туризма, на уважавању измењеног понашања туриста, нових технологија и промењених привредних услова пословања, као и на променама у оквиру пословања у туризму. Будући развој туризма обавезује започињање инфраструктурних захвата и увођење тзв. „чистих технологија“, стимулисање коришћења пољопривредних и сточарских површина за производњу здраве хране, као значајног ресурса висококвалитетне туристичке понуде. „Подмлађивање“ туризма туристичког центра „Брезовица“ омогућило би прерастање туризма у водећу привредну делатност у општини Штрпце и обезбеђивање просперитета локалној заједници уз очување природних и антропогених ресурса.

5. ЗАКЉУЧАК

Остављајући за собом релативно успешно пословање осамдесетих и деведесетих година 20. века, туризам у туристичком центру „Брезовица“ је закорачио у трећи миленијум у нимало гостопримивом окружењу за развој. У садашњем тренутку туризам у туристичком центру „Брезовица“ налази се у фази стагнације која се одликује немогућношћу реализације савремених захтева тржишта. Позиција туристичког центра „Брезовица“ на тржишту захтева да се постојећи угоститељски објекти што брже укључе у економски опоравак и транзицију у модерну, отворену тржишну привреду како би туристички центар „Брезовица“ као дестинација избегао прерану смрт.

„Подмлађивање“ туристичког центра „Брезовица“ може уследити тек у стабилним политичким и привредним приликама. У таквим приликама, дугорочно функционисање туризма базирано на очувању природне и културне баштине омогућило би најекономичније коришћење природних ресурса, заустављање иселавања становништва, запошљавање значајног броја радно способног становништва и подизање личног и друштвеног стандарда живота.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бакић, О., Маркетинг у туризму, Универзитет Сингидунум, Београд, 2010.
2. Добре, Р., Жупан Русковић, П., Чивљак, М., Менаџмент туристичке дестинације, Висока школа за туристички менаџмент, Шибеник, 2004.
3. Николић, С., Битне карактеристике развоја туризма и његово место у привреди општине. У Николић, С. (ур.) Општина Штрпце (Сиринићка жупа), друштвено-економски развој, организација и коришћење простора (посебна издања, књ.37/III), Српска академија наука и уметности, Географски институт „Јован Цвијић“, Београд, 1991, стр.121-159.
4. Општине у Републици Србији 1996-1999, Републички завод за статистику, Београд, www.stat.gov.rs.

5. Попеску, Ј., Менаџмент туристичке дестинације, Универзитет Сингидунум, Београд, 2011.
6. Програм развоја туризма општине Штрпце, нацрт-скраћена верзија, Институт за архитектуру и урбанизацију Србије, Београд, 1991.
7. Рецић, В., Туристичка валоризација националног парка „Шар-планина“ и његова имплементација у регионални развој Сиринићке жупе“ (Докторска дисертација), Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, 2012.
8. Wiklinson, P.F., Graphical images of the Commonwealth Caribbean: The tourist area cycle of evolution. In: Harrison, L.C., Husbands, W. (eds), Practicing Responsible Tourism International Case Studies in Tourism Planning, John Wiley and Sons, New York, 1996, pp.16-40.

Рад је примљен 18.04.2013.

Прихваћен за објављивање 05.06.2013.